

ISSN: 1814-6961 (print)
ISSN: 2788-9718 (online)

Отан тарихы
Отечественная история
History of the Homeland

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2023. № 26 (4)

Редакция

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының директоры (Алматы қ., Қазақстан)
E-mail: kabulzia@rambler.ru Тел.: +77014070164
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Редакциялық алқа

Әбусейітова Меруерт Қуатқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының тарихи материалдарды зерттеу жөніндегі Республикалық орталығының директоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Әбіл Еркін Аманжолұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Мемлекет тарихы институтының директоры (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Әжіғали Серік Ескендірұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Шығыс елдері архитектурасы Халықаралық академиясының корр.-мүшесі; Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Әлімбай Нұрсан, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Вильмено Анне-Мари, антропология докторы, Лувен католик университетінің профессоры (Лувен, Бельгия); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, эксперименталды археология ғылыми-зерттеу лабораториясының ғылыми қызметкері, Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Margulan Centre, «YMAI» Халықаралық ғылыми-зерттеу лабораториясының жетекшесі (Қазақстан – Украина); ORCID

Көмеков Болат Ешимхамедұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қыпшақтану Халықаралық институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Қушқұмбаев Айболат Қайырсылаұлы, тарих ғылымдарының докторы, бас ғылыми қызметкер, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университетінің аймақтану кафедрасының профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, антропология докторы, профессор (Сеул, Корея); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Оксфорд, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Муминов Әшірбек Құрбанұлы, тарих ғылымдарының докторы, арабист, профессор, ИКУ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Стамбул, Түркия); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Мұқтар Әбілсейіт Қапизұлы, «Сарайшық» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығы» РМҚК директоры, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Оно Рюосуке, тарих ғылымдарының докторы, Васеда университетінің антропологи (Токио, Жапония);

Оутрам Алан, археология ғылымдарының докторы, профессор, археология және тарих департаменті, Эксетер университеті (Эксетер, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Өмер Құл, элеуметтік ғылымдар докторы, Стамбул университетінің профессоры (Стамбул, Түркия); ORCID

Петер Финке, PhD, Макс Планк атындағы Институтының профессоры, Цюрих университеті (Цюрих, Швейцария); Scopus Author ID: 55124700300

Садвокасова Закиш Төлеханқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Саидов Ильхомжон Муҳиддинович, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Самарқан, Өзбекстан); ORCID

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, Италияның Болонья Ғылым Академиясының мүше корреспонденті, ҚР Ұлттық музейінің физикалық антропология лабораториясының меңгерушісі (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Уяма Томохико, PhD, Хоккайдо университетінің Славян-Еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Саппоро, Жапония); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Жауапты редактор

Мұқанова Гүлнар Қайроллақызы

Ғылыми редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшылар

Зікірбаева В.С.

Редакция

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (г. Алматы, Казахстан). E-mail: kabulzia@rambler.ru; Scopus Author ID: 56195670100; ORCID.

Члены редакционной коллегии

Абиль Еркин Аманжолович, доктор исторических наук, профессор, директор Института Истории государства РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Ажигали Серик Ескендирович, доктор исторических наук, профессор, Главный научный сотрудник, почетный заведующий отделом этнологии и антропологии Института Истории и этнологии (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Абусеитова Меруерт Хуатовна, доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук РК; директор Республиканского информационного центра по изучению исторических материалов (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Вильмено Анне-Мари, доктор антропологии, профессор Католического университета Лувен, (Бельгия, Лувен); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Исмагулов Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК, член-корр. Болонской АН (Италия), заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, научный сотрудник Научно-исследовательской лаборатории экспериментальной археологии, Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана, Margulan Centre, заведующая Международной научно-исследовательской лабораторией «YMAI» (Казахстан – Украина); ORCID

Кумеков Болат Ешмухамбетович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК; директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Кушкымбаев Айболат Кайрслямович, доктор исторических наук, главный научный сотрудник, профессор кафедры регионоведения Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, Сеул); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Муктар Абильсеит Капизович, Директор РГКП «Государственного историко-культурного музей-заповедник «Сарайшык», доктор исторических наук, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Муминов Аширбек Курбанович, доктор исторических наук, арабист, профессор; Консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Нурсан Алимбай, кандидат исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Омер Кул, доктор социальных наук, профессор Стамбульского университета; (Турция, Стамбул); ORCID

Оно Рюосуке, доктор исторических наук, антрополог Университет Васеда (Япония, Токио);

Оутрам Алан, доктор археологии, профессор департамента археологии и истории университета Эксетер (г. Эксетер, Великобритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Садвокасова Закиш Тулехановна, доктор исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Саидов Ильхомжон Мухидинович, доктор исторических наук, профессор (Самарканд, Узбекистан); ORCID

Уяма Томохико, PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований Университета Хоккайдо (Япония, Саппоро); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300

Ответственный редактор

Муканова Гюльнар Кайроллиновна

Научные редакторы

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Мурзаходжаев Куаныш

Ответственный секретарь

Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Технический секретарь

Зикирбаева В.С.

Editorial Team

Editor-in-Chief

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Almaty, Kazakhstan) E-mail: kabulzia@rambler.ru

Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Editorial board members

Abil Erkin Amanzholovich, doctor of historical sciences, professor, director of the Institute of history of state of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Abusseitova Meruert Khuatovna, doctor of historical sciences, professor, corresponding member of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Republican information center for studies of the historical materials (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Alimbay Nursan, candidate of historical sciences, professor; chief researcher of the C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty). Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Azhigali Serik Yeskendirovich, doctor of historical sciences, professor, chief researcher, emeritus head of the department of ethnology and anthropology of the Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Ismagulov Orazak Ismagulovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan, corresponding member of the Bologna Academy of sciences (Bologna, Italy), head of the physical anthropology laboratory of the National museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Krupa Tatiana Nikolaevna, Researcher at the Research Laboratory of Experimental Archaeology, Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Margulan Centre, Head of the International Research Laboratory "YMAI" (Kazakhstan – Ukraine); ORCID

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Internal institute of Kypshak studies of the al-Farabi Kazakh national university, professor of Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Kushkumbayev Aibolat Kairslyamovich, doctor of historical sciences, chief researcher of the regional studies department of the Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Morrison Alexander, PhD, professor New College, Oxford (Great Britain, Oxford); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Muktar Abilseit Kapizovich, Director of the State Historical and Cultural Museum-preserve "Saraishyq" - Doctor of Historical Sciences, Professor; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Myong, Soon-ok, doctor of anthropology, associate professor (Republic of Korea, Seoul); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Muminov Ashirbek Kurbanovich, doctor of historical sciences, arabist, professor; consultant of the General director on organizational affairs OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Omer Cul, doctor of social sciences, professor of Istanbul university (Turkey, Istanbul); ORCID

Ono Ryosuke, PhD, anthropologist Waseda University (Japan, Tokyo);

Outram Alan, Doctor of archeology, professor, Department of Archaeology and History, University of Exeter (Exeter, UK); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Peter Finke, PhD, professor of the Max Planck institute, Zurich university (Switzerland, Zurich); Scopus Author ID: 55124700300

Sadvokassova Zakish Tleukhanovna, doctor of historical sciences, professor; chief researcher of the C.C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Saidov Ilkhomjon Mukhiddinovich, doctor of historical sciences, professor (Samarkand, Uzbekistan); ORCID

Uyama Tomohiko, PhD, professor of the Slavic-Eurasian researches Center of Hokkaido University (Japan, Sapporo); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Vuilleminot Anne-Marie, doctor of anthropology, professor of the Catholic university of Luven, (Belgium, Luven); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Executive Editor

Mukanova Gyulnar

Scientific Editors

Kasymova Didar

Murzakhodzhayev Kuanysh

Executive Secretary

Murzakhodzhayev Kuanysh

Technical secretary

Zikirbayeva V.S.

ТАРИХ / HISTORY / ИСТОРИЯ

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhy
Has been issued as a journal since 1998
ISSN: 1814-6961 (Print)
ISSN: 2788-9718 (Online)
Vol. 26. Is. 4, pp.744-754, 2023
Journal homepage: <https://otan.history.iie.kz>

IRSTI / FTAXP/ МРНТИ03.01.09
https://doi.org/10.51943/2788-9718_2023_26_4_744-754

ЕЛДЕС ОМАРОВ: ТАРИХ ТОЛҚЫНЫНДАҒЫ ТҰЛҒА (ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ)

Эльмира Төлегенқызы Нұрпейісова¹, Еркін Аманжолұлы Әбіл², Дилишодбек Жамолитдинович Ураков³

¹Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, 47-ші үй, Байтұрсынов көш., 110000, Қостанай, Қазақстан.

ҚӨУ докторанты

<https://orcid.org/0000-0003-1894-2349>. E-mail: elmira.tylegen@gmail.com

²Қазақстан Республикасының Парламент Мәжілісі, Парламент Мәжілісінің Үйі, Мәңгілік Ел 2, 010000, Астана, Қазақстан.

Депутат, тарих ғылымдарының докторы, профессор

<https://orcid.org/0000-0001-8722-3992> E-mail: yerkinabil@gmail.com

³Ұлықбек мырза атындағы Өзбекстан ұлттық университеті, университетская көш. 4 үй, 100174, Ташкент, Өзбекстан.

«Әлем тарихы» кафедрасының меңгерушісі, тарих ғылымдарының докторы

<https://orcid.org/0000-0003-2977-001X> E-mail: urakov.d.nuuz@gmail.com

© Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТЭИ, 2023

© Нұрпейісова Э.Т., Әбіл Е.А., Ураков Д.Ж., 2023

Андатпа. Кіріспе. Мақалада ХХ ғасырдың басында қазақ халқының ұлт-азаттық күресі кезеңінде пайда болған "Алаш" қозғалысының белсенді мүшесі, ағартушы және публицист Елдес Омаровтың өмірі мен қызметі баяндалады. Материалдар мен әдістер. Елдес Омаровтың өмірі мен қызметін баяндайтын мұрағат деректері талданып, зерттеулер мен еңбектер мазмұны ашылады. Талқылау. Қазіргі уақытта ғылыми зерттеулер бағытындағы басым тақырыптар ХХ ғасыр тарихының, Алаш қозғалысының, Алаш қайраткерлерінің өмірі мен қызметінің проблемаларына және алаштанудың өзекті мәселелеріне арналған. Отандық ғалымдар сол заманның ірі қоғам қайраткерлерінің өмір жолын, ғылыми мұраларының құндылығын көрсетіп, олардың тарих ғылымындағы алар орны мен қайраткерлігіне тоқталады. Нәтижелері. Қазақстан мен Ресей мұрағаттарынан алынған құжаттар ғылыми айналымға енгізілді. Оларды талдау Е. Омаровтың тұлғасын толыққанды зерттеуге, оның тарихи тұлға ретіндегі Қазақстан тарихы үшін маңызы анықтауға көмектесті. Отандық және шетелдік ғалымдарың Е. Омаровқа қатысты еңбектері талданды. Қорытынды. Тарих толқынындағы тұлға - Елдес Омаров ағартушылық, шығармашылық қызметі арқасында халықтың білім мен ғылымға, болашақ ұрпаққа аманат болып қаларлық еңбектер жазды, ағарту саласына зор үлесін қосты.

Кілт сөздер: Елдес Омаров, қайраткер, Алаш, тұлға, мұрағат, тарихнама.

Дәйексөз үшін: Нұрпейісова Э.Т., Әбіл Е.А., Ураков Д.Ж. Елдес Омаров: тарих толқынындағы тұлға // Отан тарихы. 2023. Т.26. №4. С. 744-754. (Қаз.) DOI: https://doi.org/10.51943/2788-9718_2023_26_4_744-754

ELDES OMAROV: PERSONALITY IN THE FLOW OF HISTORY (HISTORIOGRAPHICAL REVIEW)

Elmira Nurpeissova¹, Yerkin Abil², Urakov D. Urakov³

¹Kostanay Regional University named after Akhmet Baitursynuly, Tauelsizdik Street 188, 110000, Kostanay, Kazakhstan.

PhD student

<https://orcid.org/0000-0003-1894-2349>. E-mail: elmira.tylegen@gmail.com

²Mazhilis of the Parliament of the Republic of Kazakhstan, The House of Parliament, Mangilik Yel St. 2, 010000, Astana, Kazakhstan.

doctor of historical sciences, professor.

<https://orcid.org/0000-0001-8722-3992> E-mail: yerkinabil@gmail.com

³National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, University Street, 4, 100174, Tashkent, Uzbekistan

Head of department of "World History" doctor of historical sciences

<https://orcid.org/0000-0003-2977-001X> E-mail: urakov.d.nuuz@gmail.com

Annotation. *Introduction.* The article describes the life and work of eldes Omarov, an active member of the Alash movement, educator and publicist, who emerged at the beginning of the twentieth century during the national liberation struggle of the Kazakh people. *Materials and research methods.* Archival data about the life and work of eldes Omarov are analyzed, the content of research and works is revealed. *Discussion.* Currently, the priority topics in the direction of scientific research are devoted to the problems of the history of the XX century, the Alash movement, the life and activities of Alash figures and topical issues of Alash studies. Domestic scientists show the life path of the largest public figures of that time, the value of their scientific heritage, and focus on their place and figure in historical science. *The results.* Documents from the archives of Kazakhstan and Russia were put into scientific circulation. Their analysis helped to fully study the personality of E. Omarov, to determine his significance for the history of Kazakhstan as a historical person. The works of domestic and foreign scientists related to E. Omarov were analyzed. *Conclusion.* A person on the wave of history - Eldes Omarov, thanks to his educational and creative activity, wrote Interesting works that were entrusted to the education and science of the People, future generations, and made a great contribution to the field of Education.

Key words: Eldes Omarov, activist, Alash, personality, archives, historiography.

For citation: Nurpeissova E., Abil Y., Urakov D. Eldes Omarov: personality in the flow of history (historiographical review) // Otan tarikhy. 2023 Vol. 27. No. 4. Pp. 744-754 (in Kaz.). DOI: 10.51943/2788-9718_2023_26_4_744-754

ЕЛДЕС ОМАРОВ: ЛИЧНОСТЬ В ПОТОКЕ ИСТОРИИ (СТЕПЕНЬ ИЗУЧЕННОСТИ)

Эльмира Тулегеновна Нурпеисова¹, Еркин Аманжолович Абиля², Дилиодбек Жамолитдинович Ураков³

¹Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, 47дом, улица Байтұрсынова, 110000, Костанай, Қазақстан.

Докторант КРУ

<https://orcid.org/0000-0003-1894-2349>. E-mail: elmira.tylegen@gmail.com

²Мажилис Парламента Республики Қазақстан, Дом Мажилиса Парламента, Мәңгілік Ел 2, 010000, Астана, Қазақстан.

Депутат, доктор исторических наук, профессор

<https://orcid.org/0000-0001-8722-3992> E-mail: yerkinabil@gmail.com

³Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека, 4 дом, улица университетская, 100174, Ташкент, Узбекистан.

заведующий кафедрой «Всемирная история», доктор исторических наук

<https://orcid.org/0000-0003-2977-001X> E-mail: urakov.d.nuuz@gmail.com

Аннотация. Введение. В статье рассматривается жизнь и деятельность просветителя и публициста Елдеса Омарова, как активного члена движения «Алаш», возникшего в начале

XX века в период национально-освободительной борьбы казахского народа. Материалы и методы. Анализируются архивные данные, рассказывающие о жизни и деятельности Елдеса Омарова, раскрывается содержание исследований и трудов. Обсуждение. В настоящее время приоритетные темы научных исследований посвящены проблемам истории XX века, а именно движению «Алаш», жизни и деятельности деятелей «Алаш» и актуальным вопросам алаштану. Отечественные ученые отмечают жизненный путь, ценность научного наследия общественных деятелей того времени, их место и роль в исторической науке. Результаты. Впервые были введены в научный оборот документы из архивов Казахстана и России. Их анализ помогает полноценно изучить личность Е. Омарова, определить его значение и роль в истории Казахстана. Проанализированы труды отечественных и зарубежных ученых, освещающие жизнь и деятельность Е. Омарова. Выводы. Личность в потоке истории- Елдес Омаров, благодаря своей просветительской, творческой деятельности, написал замечательные произведения для народа, внес большой вклад в сферу просвещения.

Ключевые слова: Елдес Омаров, деятель, Алаш, личность, архив, историография.

Для цитирования: Нурпеисова Э.Т., Абилов Е.А., Ураков Д.Ж. Елдес Омаров: личность в потоке истории (степень изученности) // Отан тарихы. 2023 Т. 26. No 4. С. 744-754 (Каз.) DOI: 10.51943/2788-9718_2023_26_4_744-754

Кіріспе. XX ғасырдың басында қазақ халқының ұлт-азаттық күресі кезеңінде пайда болған «Алаш» қозғалысы - дәуірлік құбылыс. Оның қызметі, идеялары, бағдарламалары ұлттық мемлекеттіліктің қалыптасуының іргелі негіздерін қалады. Қозғалыс жетекшілері мен қатысушылары туған халқының мүдделерін жанқиярлықпен қорғады, оның өмір сүру және тәуелсіз саяси даму құқықтарын қорғады.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін ғана халық біртіндеп XX ғасырдың барлық оқиғаларын, соның ішінде «Алаш» қозғалысымен байланысты оқиғаларды еске ала алды. Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2021 жылдың 5 қаңтарындағы «Егемен Қазақстан» газетінде жарияланған «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» (Тоқаев, 2021: 2) атты мақаласында кезінде елге қызмет етудің озық үлгісін көрсеткен Алаш қайраткерлерінен тағылым алу қажеттілігі туралы және олардың өткен ғасырдың басында тәуелсіздік идеяларын халық арасында дәріптеуге зор еңбек сіңіріп, азаттық жолында құрбан болғандығы айтылған. Алаш арыстарының асыл мұрасын игеру мәселесі көтерілген. Себебі, Алаш қозғалысының қайраткерлері мен қазақ басқарушы элитасының, ғылыми және шығармашылық интеллигенция өкілдері қазақ мемлекеттілігінің негізін қалады. Көптеген жылдар бойы бұл тақырыптарда зерттеу жүргізуге, сөз қозғауға тыйым салынды. Әлі күнге дейін барлық құжаттар жария етілмеген, қатысушылардың толық тізімі жасалмаған, есімдері аталмаған.

Мысалы, толық зерттелмеген есімдер қатарында жерлесіміз Елдес Омаров та бар. Оның Алаш зиялыларының ұлы шоғырында алатын орны ерекше. Ол - өз ұлтын сүйген патриот, туған халқының мүддесі үшін адал қызмет еткен ағартушы - ғалым, публицист және шебер аудармашы.

Бірақ, Е. Омаровтың өмір жолы жемісті еңбектермен қатар қасіретке де толы болды. Ол саналы түрде өзі таңдаған жолынан ауытқымай, ел болашағы үшін құрбан болса да, ұзақ жылдар бойы ұлтына беймәлім болып келді. Сондықтан, Елдес Омаровтың өмірі мен қоғамдық-саяси және ағартушылық қызметін тарихи тұрғыдан зерттеу қазіргі заман талабы қажет етіп отырған өзекті мәселе.

Материалдар мен әдістер. Қарастырылып отырған мәселенің деректік базасын Қазақстан Республикасының Орталық мемлекеттік архивінің 1920-1936 жылдар аралығын қамтитын 81-қор Қырғыз (Қазақ) АССР Халық ағарту комиссариаты (Орынбор қ.), Елдес Омаровтың жеке Ісін қамтитын Р-95 қор және Ресей Федерациясының Мемлекеттік архивінің Қырғыз (қазақ) халық Ағарту институт ұжымының тізімі мен жарлығы жайлы құжаттарды қамтитын А-1565 қоры құрады.

Ал тарихнамасын талдауда бірқатар тарихнамалық деректер, соның ішінде С. Сейфуллиннің (Сейфуллин, 1927) Г. Дулатованың (Жұлдыз, 1994), Т. Кудерина-Насовнаның (Кудерина-Насонова, Кудерина, 1994) естеліктері, А. Мектептегі (Жалын, 1996), А. Шаяхмет пен М. Шуақиевтың (Шаяхмет, Шуақиев, 2017), К. Нұрпейісовтің (Нұрпейісов, 1995), Т. Жұртбайдың (Жұртбай, 2008), Д. Қамзабекұлының (Тілешов, Қамзабекұлы, 2014),

С. Смағұлованың (Смағұлова, 2019), М. Қозыбаеваның (Қозыбаева, 2019) және т.б. монографиялар, ғылыми мақалалар, мерзімді және мерзімді емес басылымдар оның деректік базасын құрады.

Мәселені толыққанды зерттеу мақсатында деректану мен тарихнаманың тарихилық, шынайылық және әлеуметтік тәрізді жалпы әдіснамалық қағидалары қолданылды. Жалпы әдіснамалық қағидалар және әмбебап зерттеу бағыттары мұрағат қорларын және жеке тектік қор құжаттарын алдын-ала анықтауға және соның негізінде зерттеу жүргізуге мүмкіндік береді. Зерттеуде арнайы тарихнамалық әдістер тарихнамалық талдау, синтездеу, фактілік, сыни, тұжырымдамалық, контент талдау, мазмұндық талдау, жүйелеу кеңінен пайдаланылды.

Талқылау. Кеңестік тарихнамада ұлттық қозғалыстар, саяси партиялар тым біржақты, қатаң таптық көзқарастар тұрғысынан жазылғандығы белгілі. Оларда негізінен, марксистік доктрина қағидаларының дұрыстығы, большевиктердің бағыт - бағдарының толықтай салтанат құрғаны концептуалды тұжырым ретінде басшылыққа алынды. Соған байланысты, Кеңес Одағында пролетариаттың диктатурасы мен бірпартиялық жүйенің орнауы заңдылық болып есептелді. Таптық, партиялық жетекшілік ерекшеленіп, жеке тұлғалар мен қайраткерлер рөлі ескерілмеді. Тек ұлттық санамыздың қайта жаңғырған тұсында ғана төл тарихымыз жанданып, ақиқаты айтылмаған тарихи құбылыстар қайта қаралып, оларға шынайы баға беруге талпыныс күшейе түсті.

Қазіргі уақытта ғылыми зерттеулер бағытындағы негізгі басым тақырыптар ХХ ғасыр тарихының, Алаш қозғалысының, Алаш қайраткерлерінің өмірі мен қызметінің проблемаларына және алаштанудың өзекті мәселелеріне арналған. Бұл бағытта М.Қозыбаев, К.Нұрпейісұлы, Ж.Қасымбаев, М.Қойгелдиев, Х.Әбжанов, Т.Жұртбай, Б.Аяған, Д. Аманжолова, Т.Хазретәлі, М.Құлмұхамед, Д.Қамзабекұлы, Сұлтан-Хан Аққұлы, З.Дүкенбаева, С.Смағұлова т.б. зерттеулерінде белгілі ғалымдардың, ірі қоғам қайраткерлерінің өмір жолын, ғылыми мұраларының құндылығын көрсетіп, олардың тарих ғылымындағы алар орны мен қайраткерлігіне тоқталады.

Жанама дерек беретін, Алаш қозғалысы тарихын, ұлт зиялыларының өмірі мен қоғамдық-саяси қызметін және Қазақстандағы саяси қуғын-сүргін тарихын зерттеуге арналған көптеген диссертациялық еңбектерде Елдес Омарұлының есімі ғана кездеседі (Абикенова, 2007, Байдалы, 2018).

1937 жылғы тоталитарлық жүйе құрбаны болған Е.Омаровтың есімі мен ағартушылық мұрасы көп жылдар бойы өткен тарихымыздың «ақтаңдақ» беттерінің қатарында болып келгендігі бұл тақырыптың заман талабына сай қайта талдануы қажеттілігін айқындай түседі.

Нәтижелері. Сонымен, Елдес Омаров деген кім? Неліктен біз оны тарих толқынындағы тұлғалар қатарына жатқызамыз? Ұлы тұлғалар – өздерінің саяси немесе рухани еңбегі арқылы қоғам қажеттіліктерін анағұрлым толық қанағаттандырып, оның дамуына айтарлықтай әсер етіп, атқарған қызметі өз мемлекетінің аясынан шығып, бүкіл әлемге пайдасын тигізіп, баршаға әйгілі болған адамдар. Сондықтан кез келген мемлекет тарихы ұлы тұлғалар ісінің призмасы арқылы анағұрлым айқын, әрі әсерлі көрінетіні тегін емес.

Елдес Омаров Қостанай уезінің Дамбар болысының Қожай (№13) ауылында туған (қазіргі Қостанай облысы Бейімбет Майлин ауданы, Белинский ауылы). Оның туған күні туралы бірнеше мәлімет кездеседі: кейбір құжаттарда 1892 жылдың 29 ақпаны жазылса, тағы бір құжаттарда 1 наурыз деп көрсетілген. Елдес қарапайым шаруа отбасында өсті. Әкесі-Омар бай қатарында болмаса да, Тобыл жағалауында мал мен кең жайылымдардың иесі болған. Оның төрт баласы болды: үш ұлы мен қызы. Үлкендері - Елдес пен Ескендір әр уақытта қуғын-сүргінге ұшырады, ал кіші ұлы Әбдеш 1948 жылы аурудан қайтыс болды, қызы Марияш қана қартайып, 1990 жылы қайтыс болды (Шуақаев, Шаяхмет, 2017:3). Елдес алғашқыда молладан хат тануды үйренсе, содан кейін 1907 жылы Қостанайдағы екі сыныптық орыс-қазақ училищесін үздік бітіреді. Аталған училищені бітіргеннен кейін мекеме меңгерушісінің 1907 жылы №335 Орынбор қырғыз мұғалімдер мектебінің инспекторы атына жазған өтініші арқасында Орынборға оқуға түседі (ҚР ОМА Р-95-қ., 1-т., 170-іс, 6-п). Аталған мекемеде Елдес 4 жыл бойы оқып, 1911 жылы бітіреді. Сол жылы қыркүйек айының 3 жұлдызынан бастап Халық училищелер инспекторының қаулысымен түлек Елдес Омаров Торғай уезінің Добай ауылдық мектебінің мұғалімі қызметіне тағайындалады (ҚР ОМА Р-95-қ., 2-т., 279-іс, 9-п). Мұғалім қызметінде 1911-1914 жылдары арлығында жұмыс жасайды, ал 1914 жылдың

I маусымынан бастап Орынбор окружной сотына Қосмұхамед Шуақиевтің орнына аудармашы қызметіне сайланады (Оренбург окружной сотына..., 1914: 4). 1917 жылдың ақпанына дейін жергілікті сот кеңсесінде қызмет етті. Содан кейін ол Минскідегі земство одағының хатшысы қызметіне шақырылды. Орынборда бас қосқан қазақ зиялылары ұлтты аман сақтау үшін жалпы қазақ съезін шақырайық деген пәтуға келгенде, Алашорда мүддесі үшін құрылған ұйымдастыру алқасындағы бес адамның бірі - Елдес Омаров болды. Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, Сағындық Досжановтардың жанынан табылған Елдес 1918-1919 жылдары Алашорданың Қостанай уезіндегі комиссары болған еді. Уақытша үкіметтің Торғай уездік комиссарының көмекшісі, Торғай облыстық Азаматтық комитетінің төрағасы, Торғай облыстық земство төрағасының орынбасары қызметтерін атқарды.

Елдес Омаровтың «еңбек кітапшасында» 1922-1926 жылдары Академиялық Орталықтың қызметкері әрі алғашқыда Орынбордағы кейін Қызылордаға көшірілген Қазақ Халық ағарту институтында (Казахский институт народного образования-КИНО) оқытушы болып істеді делінген. Аталған оқу орны 1919 жылы арнайы орта оқу орны ретінде Орынборда ашылып, жұмыс жасады. Бастапқыда оқу орны Қырғыз халық ағарту институты деп аталды. Оқу жоспары және білім беру бағдарламалары бойынша сабақ тек қазақ тілінде жүргізілді. Партия және совет орындары институттың материалдық базасын, оқушылардың тұрмыс жағдайын жақсарту, оқытушылармен қамтамасыз етуге зор қамқорлық жасады. 1925 жылы институт Қызылорда қаласына көшірілді. Ағарту институтында мемлекет және қоғам қайраткерлері Сейітқали Меңдешев, Темірбек Жүргенов, Құдайберген Жұбанов, Молдағали Жолдыбаев, т.б. дәріс берген. Пәндер қаулы бойынша бөлініп, оқытушыларға бекітіліп берілген. Елдес Омаров аталған оқу орнында 1 кластағы 2 сағаттық Физика пәнін және 2 кластағы 2 сағаттық Физика пәні мен 7 сағаттық Математика пәнінен сабақ берген (РФ МА А1565-қ., 6-т., 294-іс, 6-п). Физиканы өзінің авторлық бағдарламасы бойынша оқытқан (РФ МА А1565-қ., 6-т., 294-іс, 14-п).

Жалпы, Елдес Омаров математика, алгебра, физика, тригонометрия және геометрия бойынша көптеген оқулықтардың авторы. Автор оларды орыс, неміс тілдерінен аударып, өңдеп, өзі жазды. Ол көптеген терминдерді қазақ тіліне аударып жазады. Мысалы, геометрия - пішіндеме, теорема - түйін, трапеция - қостабан және т.б. Аударма ісімен де белсене айналысқан ол 1926-27 жылдары қазақ тіліне Азаматтық және Жер Кодекстерін аударды.

Ғалым көптеген еңбектерін орыс тілінде жазады. Олардың ішінде: «Ученая деятельность Ахмета Байтурсынова», «Упражнения по синтаксису», «О сочетании звуков казахского языка», «Новые правила о казахском шрифте» және т.б.

Ғалым зерттеуінің келесі бір бағыты- тарих ғылымы. 1922 жылы "Қазақ календарі" журналында «Қазақ халқының тарихынан» тақырыбында көлемді мақала жарияланды. Онда ғалым қазақ халқының шығу тарихын ежелгі тайпалардың (сақтар, ғұндар және т.б.) қалыптасуынан бастап Қазақ хандығының құрылуына дейін және оның гүлдену кезеңін қарастыра бастайды (Омаров, 1922). Осындай көп қырлы қызметі үшін замандастары Елдес Омаровты «Қазақ Ломоносовы» деп атады.

1926-1929 жылдары Ташкент педагогикалық институтында және Орта Азия мемлекеттік университетінің (Среднеазиатский государственный университет-САГУ) Шығыстану факультетінде сабақ береді. 1934-1935 жылдары Қазақ мемлекеттік медициналық университетінде қазақ тілінен сабақ берсе, кейін 1935- 1937 жылдары Қазақ мемлекеттік университетінде қазақ тілі кафедрасының доценті қызметін атқарды.

Алайда, басқа да Алаш қайраткерлері сияқты «халық жауы» деген айыппен 1929 жылдың аяғында қамауға алынып, 1930 жылы сәуірде ату жазасына кесілді, бірақ үкім өзгеріп оның орнына 10 жылға Архангельскіге жер аударылды. 1933 жылы шілде айында ол қылмыс құрамының болмауына байланысты босатылып, ақталды. 1937-1938 жылдардағы Ұлы террор кезінде Елдес Омаров қуғын-сүргінге ұшырайды. 1937 жылы зерттеуші, филолог Телжан Шонановты қорғағаны үшін зардап шегеді. Осы жылдың қазан айында алдымен Омаровтар отбасы ҚазМУ жатақханасынан шығарылып, қараша айында қамауға алынды, ал 1 желтоқсанда Елдес Омаровты атуға үкім шығарылды (Козыбаева, 2019:117).

Көріп отырғанымыздай, тарих толқынындағы тұлға атына сай болып тұрған XX ғасырдың көрнекті ағартушыларының бірі Елдес Омаров жалған айыптармен «халық

жауы» атанып, атылып кеткен. Ал, отызыншы жылдардың екінші жартысынан кейінгі тұста оның қоғамдық ағартушылық және ғылыми мұраларын зерттеуге тыйым салынады.

Е.Омаровқа қатысты айтылған алғашқы пікірлер 20-шы жылдардың орта тұсынан бастау алады. Мәселен, 1922 жылдары жазыла бастап, 1927 жылы жеке кітап болып шыққан Е.Омаровтың замандасы, әріптесі С.Сейфуллиннің «Тар жол, тайғақ кешу» роман-мемуарында Елдес Омаров Торғай Алаш-Ордасының басшыларының бірі деп көрсетілген. Шығарма 1916-1919 жылдардың оқиғаларын қамтиды. Роман-эссе тарихи, әдеби фактілер мен көркем мәтіннен тұрады, сондықтан оқығанда уақыт кезеңін ескеру керек. Автор 1920 жылы Ақмолада қазақ кедейлерінің уездік съезі шақырылып, сол съезде де қазақ автономиясы туралы баяндама жасалынғанын айтады. Съездің басында Ақмолаға бес қызыл әскермен келген Қырымұлы (Крымов) деген ноғай жігіттің және Жұмабай жолдас Нұркеұлы және Омарұлы болғанын айтады (Сейфуллин, 2009:85).

Сондай-ақ, Е.Омаровтың өз заманының ірі қайраткері екенін мойындаған замандас зиялыларының пікірлері де кездеседі. Әлихан Бөкейхановтың ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы жазған хатында: «Елдестің физикасына сын жазайын десем, газетке үлкен, журналым жоқ болып, делдал болып тұрмын. Елдесім жақсы жігіт. Бұрын да жақсы еді. Енді онан да сүйікті болып кетті» дей келе, мына бір жәйді де жазады: «Бір күні Шәңгерей маған: «Мен сені жақсы көрем! Білесің бе?», - деді. Мен: «Жоқ», - дедім. Шәңгерей: «Сен шын қазақсың ба? Сені қазақ деп жақсы көремін», - деді. Физиканы оқып қарасам, Елдесім де қазақ екен», - деп, Елдеске деген құрметін жасырмайды (Жұртбай, 2008:184).

Сол сияқты, Міржақып Дулатовтың қызы Гүлнар Дулатованың естелігінде әкесінің абақтыда отырған кезінде, үйіне жіберген бір хатында жолдасы Елдестің жайын білгісі келетіні туралы жазылады. «Елдес айдаудан босатылып келген соң жұмыссыз жүрді, уақытша Қартқожаның үйінде тұрған еді. Баласы мен Эльза келгеннен кейін жеке пәтерге шықты» деген жауап бергені келтірілген. Осыдан, Міржақыптың қиын-қыстау күндерінің өзінде досына деген кіршіксіз сезімін көре аламыз (Дулатова, 1994: 18).

Кеңес дәуірінің алғашқы жылдарында 1929 жылы жарыққа шыққан Н.Мартыненконың «Алаш Орда: Сборник документов» еңбегінде Елдес Омаровтың есімі Қостанай уезінің Земство басқармасының мүшесі, кейін Қостанай уезі бойынша Алаш Орда комиссары ретінде кездеседі (Мортыненко, 1992:21).

1935 жылы жарық көрген Қазақстан компартиясының белгілі зерттеушілері авторлығымен жазылған Брайнин С.Х. мен Шафиро Ш.Я. «Очерки по истории Алаш-Орды» еңбегінде Омаровты Қостанай уездік комиссары деп көрсетеді (Брайнин, Шафиро, 1935:83).

Кейінгі, жарты ғасырға жуық уақыт қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси қызметтеріне біржақты баға беруі барысында зерттеу жұмыстарының жасалуына мүмкіндік бермеді. Тек араға біраз уақыт сала, жазықсыз қуғын - сүргін шарасына ұшыраған азаматтар ақтала бастаған кезде, сол ақталғандардың туыстары естеліктер жаза бастайды. Мысалы, көрнекті мемлекеттік қайраткер және ғалым Жұмақан Күдериннің жары Татьяна Кудерина - Насонова өзінің естелігінде «Елдес Омаров, жер аударудан қайтып келген соң, қазақ тілінің оқулығын жазды, ҚазГУ-де қазақ тілінен дәріс берді. Оған оның әйелі - ұлын (Омаров Генрихті) ертіп қайтып келді де, оған өзінің қайтадан үйленуін талап етті. Елдес алғаш тұтқындалғаннан кейін Эльза оның барлық жеке мүлкін сатып жіберіп, басқа біреуге күйеуге шығып, сонымен бірге Ленинградқа кетіп қалған болатын. Қайта келген соң ол әйел: егерде бұған қайта үйленбесе, онда ұлы Генрихты Берлинге (оның ұлты неміс болатын) алып кетемін, баласын әкесіне өмір бойы көрсетпеймін - деп қорқытты. Барлық жолдастары, оның ішінде Елдестің өзі де Эльзаның НКВД-ның тыңшысы болып істейтінін, адал адам емес екенін білетін, алайда ұлына деген әкелік махаббаты үшін оның ұсынысын қабыл алды, екеуі бірге тұрды» деген мәлімет келтіреді (Кудерина-Насонова, Кудерина, 1994, Жұртбай, 2011: 442).

Келесі бір құнды естеліктердің бірі, жоғарыда көрсетіліп кеткен Г.Дулатованың естелік-еңбектері. Біреуінде: «Жұмысының берекесі болмай, қиналып жүрген түрі сезіледі, Госбанктегі орыстарға қазақ тілінен сабақ беруге орналасқан еді, сағатына төлейтін тиін-тебені аз, алған ақшасы күн көрістеріне жетуші ме еді, азап шегуде. Оның үстіне ескіден келе жатқан өкпе ауруы шығып, қатты жүдеп жүр. Елдестің баяғы сүйегіне біткен қуақы әзіл-қалжыңы қалар емес, қолы босында келіп-кетіп кетеді» деп жазылған. Жалпы, бұл естеліктерде Омаров және басқа зиялылар жайлы тың деректер баяндалады. Еңбектерде Гүлнар Дулатова Алаш

қайраткерлері туралы көзімен көрген оқиғаларды суреттеген. Елдес ағасы мен Эльза жеңгесі туралы баяндайтын бірнеше естелік әңгімелер кездеседі (Дулатова, 1994: 4).

Еліміз егемендік алғаннан кейін ғана тарихымыздың ақтаңдақ беттерін ашуға мол мүмкіндіктер туды. 1993 жылы 14 сәуірде «Жаппай саяси қуғын-сүргіндер құрбандарын ақтау туралы» заңы қабылданды. Кейін, 1997 жылы Қазақстан Республикасының бірінші Президенті Н.Ә. Назарбаевтың жарлығымен «Жалпыұлттық татулық пен саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу жылы» болып белгіленсе, саяси қуғын-сүргін құрбандарын мәңгі есте қалдыру мақсатында «31 мамыр-Саяси қуғын-сүргін құрбандарын Еске алу күні» деп белгіленді. Нәтижесінде, саяси қудалауға ұшыраған Е.Омаров сынды зиялыларымыздың өмірі мен қоғамдық қызметін, шығармашылық мұраларын зерттеуге мүмкіндік туды.

Алаш қозғалысының тарихын зерттеуде методологиялық бағытты айқындап беруші К.Нұрпейісовтің кітабында «Алаш» қозғалысының бастауларына, монархия құлатылғаннан кейінгі Қазақстандағы қоғамдық-саяси жағдайдың өзгерістеріне, «Алаш» партиясының құрылуына, Алашорда мен Кеңес өкіметінің өзара қатынастарына баса назар аударылады. Бұл кітапта кеңес үкіметі кезінде 60 жылдан астам зерттеуге тыйым салынған Алаш һәм Алашорда тарихының деректемелік негіздері, ұлттық-демократиялық Алаш партиясының дүниеге келуі, оның бағдарламалық мақсат-міндеттері, Алаш автономиясының іс-әрекеті сөз болады. Сонымен қатар мұрағаттық құжаттар арқылы Елдес Омаровтың Алашордадағы қызметіне тоқталады. 1918 жылы қазанның 14-17 күндері А.Бірімжановтың және Е.Омаровтың басшылығымен Қостанайда төтенше уездік қазақ съезі болды деп жазады (Нұрпейісов, 1995: 146).

Алғашқы болып Елдес Омаровтың тұлғасын толыққанды әр қырынан зерттеп, мұрағат материалдарын айналымға енгізгендерінің бірі Аманқос Мектеп-тегі. Ол Ә. Бөкейхан, А. Байтұрсынұлы, М.Дулатұлы, Х.Досмұхамедұлы, Е.Омарұлы және т.б. мұрасын баспасөз бетінде алғашқы насихаттаушылардың бірі. Автор өзінің «Көсемсөздің көсемі» монографиясында Елдес Омарұлын жаңа қазақ тілінде тұңғыш ғылым тілін жасаушылар Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейхан, Міржақып Дулатұлы, Мұхамеджан Тынышбайұлы қатарында қарастырады. «Елдес Омарұлы жаңа ашыла бастаған ұлттық мектептер мен жоғары білім ордаларының рухани сұранысын өтеген ана тіліндегі оқу құралдарын жазды» деп баяндайды. Е.Омарұлына арналған мақалаларын «Ана тілі» газет беттерінде, кейін 1996 жылы «Жалын» журналында мұрағат деректері негізінде «Елдес Омарұлы» атты мақала жариялап, оқырман қауымды Е.Омарұлы есімімен таныстырды (Мектептегі, 1996:201).

Жапондық ғалым Міржақыптанушы Томохико Уяманың «The Geography of Civilizations: a Spatial Analysis of the Kazakh Intelligentsia's Activities, from the mid-Nineteenth to the Early Twentieth Century» атты көлемді мақаласында қазақ зиялыларының қалыптасуын географиялық факторлар арқылы қарастырады. Қазақстан территориясының климаты, ландшафт, қазақ жүздеріне және оқыған қазақ зиялыларына шолу жасайды. Қазақ зиялыларының қысқаша өмірбаяндарына талдау жасай келе қосымшада 65 адамның тізімін келтіреді. Оған тек 1917 жылға дейін қоғамдық, ағартушылық іс-әрекеті арқылы көзге түскендерді ғана келтірген. Ғалым зерттеуінде Қазақ зиялыларының рулық құрамының маңыздылығын, туған жерін, алған білімін, қала мен дала бойынша салыстыра есептеген. Жапондық ғалым Елдес Омаровты орта жүздің қыпшақ тайпасының Танабұға руынан шыққаны туралы жазады. Сол сияқты Омаровты А. Байтұрсыновтың жақын досы деп көрсетеді (Tomohiko, 2000:83).

Т.Жұртбайдың «Ұраным Алаш» деп аталатын үш томдық еңбегі 1927-1932 және 1937-1938 жылдары жүргізілген тергеу ісі негізінде жазылған. Автор Ұлттық қауіпсіздік комитетінің мұрағаты негізінде Алаш қайраткерлері жөнінде тың пайымдау жасайды. Алаш қозғалысының тарихын толықтыра түсетін іргелі зерттеуде Е.Омаровтың есімі аталады. Е.Омаровтың тергеу ісінде берген жауабы, бұрын-соңды белгісіз боп келген, не қате тұжырымдар жасалған тарихи оқиғалар тергеу деректері мен тінту кезінде тәркіленген хаттар мен құжаттар салыстырыла талданады. Дегенмен бұл еңбекте толық қайраткерлік тұлғасын ашпайды (Жұртбай, 2008, Жұртбай, 2011, Жұртбай, 2012).

Сондай ақ, Алаш зиялылары турасында қалам тартқан әдебиеттанушы ғалым Д. Қамзабекұлы да Е.Омаров туралы өзінің зерттеу еңбектерінде біраз мағлұматтар беріп өтеді. Мысалы, Алаш қозғалысына, партиясына қатысты ұғымдар мен атаулар, сол кезеңнің тарихи-қоғамдық, мәдени, әдеби дамуын байқататын мағлұматтар енгізілген келесі бір еңбек

Д.Қамзабекұлы пен Е.Тілешов құрастырған «Алаш қозғалысы. Энциклопедиялық анықтамалық». Бұл энциклопедиялық анықтамалықта Елдес Омаровтың Алаш қайраткері мен қатысушысы ретіндегі өмірбаяны баяндалған (Тілешов, Қамзабекұлы, 2014:164).

2016 жылы С. Жолдасбай, Е. Ерланұлы авторлығымен шыққан «Алаш айтқан асыл сөз» еңбегінің бірінші басылымында Ә. Бөкейханов бастаған Алаш арыстарының ұлт, тіл, дін, білім, әскер сынды әртүрлі тақырыптағы қанатты сөздері топтастырылған. Еңбекте Елдес Омаров туралы жалпы мәлімет келтіріліп, мәдениет, әріп, ескішілдік туралы айтқан қанатты сөздері жарияланған. Мысалы, еңбекте Омаровтың келесі қанатты сөзі келтірілген: «Мәдениетті ел тұтас жері бар өнерді, табиғатты өздеріне икемдеп, сыртқы түрлерін өз ыңғайларына қарап өзгертіп алады. Біз сияқты мәдениетсіз бейшара елдер оны біледі» делінген (Жолдасбай, Ерланұлы, 2016: 195).

Қазіргі таңда Е.Омаровтың мұрасына үлкен қызығушылық танытып, көптеген мақалалар мен еңбек авторы болып жүрген филология ғылымдарының кандидаты, ҚР мәдениет қайраткері, журналист және жазушы Ақылбек Шаяхмет зерттеулер жүргізіп жүр. Ол өзінің «Тайбағар» атты деректі хикаяларды қамтитын кітабында Е.Омаровтың өмірбаянына тоқталады (Шаяхмет, 2011: 4). Сонымен қатар, Е.Омаровтың туысы техника ғылымдарының докторы, профессор Шуақаев Марат Қапашұлымен бірлесіп «Е.Омаров. Шығармалар жинағын» баспадан шығарды. Көрсетілген еңбекке Алаш ардақтысы Елдес Омаровтың қазақ және орыс тілдерінде жазылған туындылары енгізілді (Шуақаев, Шаяхмет, 2017).

Берік Әбдіғалиұлы құрастырған «Алаш әскері (1918-1920)» еңбегінде Елдес Омаровтың қысқаша өмірбаяны, Алашорданың Торғай бөлімшесіндегі қызметі жайлы айтылады. Бұл еңбек Азамат соғысы уақытындағы Алаш әскерінің қимылы мен позициясын көрсетеді. Еңбек мұрағат құжаттарын, сонымен қатар Алаш әскері көрініс табатын мемуарлар мен ғылыми-әдеби шығармаларды негізге ала отырып жазылғанымен, сондай-ақ Алаш әскері туралы бұрын белгісіз болған, аз зерттелген құжаттарды ғылыми айналымға енгізуімен ерекшеленеді (Әбдіғалиұлы, 2017:53).

Келесі Болатбек Төлепбергennің «Алаш Жолы: Публицистикалық зерттеулер мен мақалалар» атты зерттеуінде Алаш қозғалысы мен Алаш идеясы туралы пайымдары, қазақ елінің ұлттық мұрат-мүддесін қорғау жолындағы өмірге келген қоғамдық құбылыстарға байланысты өз тұжырымдарын оқырман назарына ұсынады. Бұл зерттеуде Елдес Омаров есімі Алаш Орда үкіметінің құрылу хаттамаларында ғана кездеседі (Төлепберген, 2017:125).

2018 жылы филология ғылымдарының докторлары О. Жұбаева және Ә.Ахмет редакцияторлығымен шыққан «Омарұлы Е. Үш томдық шығармалар жинағы» атты еңбекті баспадан шығарды. Еңбектің 1 томына Елдес Омаровтың «Қазақ тілі синтаксисі бойынша жаттығулар жинағы» атты ҚР Орталық мемлекеттік архивінен табылған еңбегінің қолжазбасы, «Ақы заңы» атты аудармасы, әліпби, емле, терминге қатысты мақалалары, түрлі конференция мен жиында сөйлеген сөздері енді. 2 томға Е.Омарұлының «Физика» оқулығы, Цингерден аударған «Физикасы» (1-2 бөлім), Г.И. Фалеев, А.В. Перышкиннен аударған «Физика» атты оқу құралы енген. Еңбек XX ғасырдың басындағы терминжасам үдерісінен нақты тілдік-тарихи дерек береді. 3 томға Елдес Омарұлының 1928 жылы жарық көрген «Пішіндеме» атты оқулығы, 1935, 1940 жылдары жарық көрген, Н.Рыбкиннен аударған «Геометрия есептерінің жинағы. Стереометрия» енген (Жұбаева, Ахмет, 2018).

Филология ғылымдарының докторы, профессор З.Ахметжанованың жетекшілігімен Елдес Омарұлы шығармалары атты екі томдық жинақ шығарылған. Бұл еңбектің 1 томына Е.Омарұлының тіл білімінің түрлі мәселелеріне, жазу, емле, дыбыс, таңба, әліпби, тағы басқа да тақырыптарға арналған 31 мақаласы және «Синтаксис танытқыш» атты бұдан бұрын мүлде баспа бетін көрмеген еңбегі еніп отыр. 2 томға Е.Омарұлының «Жер заңы», «Ақы заңы», «Лениннің ұлт мәселесі тақырыпты сөздері» атты аудармалары енді. «Жер заңы» Кеңес Үкіметінің алғашқы жылдардағы Одақтас Республикалар аумағында жүргізген жер саясатын нақты көрсетеді. «Ақы заңы» – Кеңес Одағы азаматтарының экономикалық қарым-қатынасын реттейтін, олардың құқықтары мен жауапкершіліктерін көрсететін заңнамалық құжат. «Лениннің ұлт мәселесі тақырыпты сөзі» кітабында Ресейдегі Төңкерістен бұрынғы және Төңкерістен кейінгі ұлт мәселесінің жай-күйіне, сондай-ақ жаңа орнаған Кеңес Үкіметінің ұлт мәселесінде ендігі ұстанатын саясатының қалай болу керектігі көрсетілген. Аудармаларда

түрлі экономикалық, саяси, заң терминдері қазақша берілген және қазақ тіліне икемделген (Ахметжанова, 2018).

2019 жылы тарихшы С.Смағұлова өз «Елдес Омаров қазақ тарихы хақында» атты мақаласында Е.Омаровтың 1922 жылы жарияланған «Қазақ халқының тарихынан» атты мақаласын талдайды. Автордың айтуынша Омаровтың мақаласының құндылығы, оның Қазақ хандығының құрылуы, Жәнібек, Керей, Қасым, Есім, Жәңгір, Тәуке және т.б. хандардың тұсындағы қазақтардың саяси, әлеуметтік жағдайларына тоқталуы. Ғалым Елдес Омаровтың бұл тарихи мақаласы- қазіргі таңда деректемелік, тарихнамалық құжат ретінде тарихшылар үшін аса маңызды еңбек екендігін көрсетеді (Смағұлова, 2019:42).

Осы жылы жарияланған жас ғалым Махаббат Қозыбаеваның «Изучение судеб национальной интеллигенции в рамках реализации проекта «Великие имена великой степи»: Елдес Омаров» мақаласында Елдес Омаровтың ұлттық интеллигенция өкілі ретіндегі толық баяндамасы берілген. Автор мақаласында Омаровтың өмірбаяны мен Алаш үкіметі кезіндегі қызметіне толығырақ тоқталып, тың дерекке сілтеме жасайды (Қозыбаева, 2019:114).

2022 жылы Халықаралық Түркі академиясында жарық көрген «Ахмет Байтұрсынұлы және Алаш» мақалалар жинағында Елдес Омаровтың көрнекті ағартушы-ғалым Ахмет Байтұрсынұлы жайлы 1922 жылы Орынбор қаласында жарияланған «Ученая деятельность А.Б. Байтұрсынова» атты мақаласы басылған (Омаров, 2022: 31).

Қорытынды. Бір сөзбен айтқанда, тарих толқынындағы тұлға - Елдес Омаров қазақ халқының тәуелсіздігі үшін күресіп қана қоймай, ағартушылық, шығармашылық қызметі арқасында халықтың білім мен ғылымға, болашақ ұрпаққа аманат болып қаларлық еңбектер жазды, ағарту саласына зор үлесін қосты. Елдес Омаровтың таңғажайып ғылыми мұрасы мол және әлі де зерттеуді қажет етеді. Жоғарыда қарастырылып кеткен еңбектердің санына қарамастан, зерттелу тарихына байланысты кейбір аспектілер терең зерттеуді талап етеді.

Дереккөздер

ҚР ОМА- Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві
РФ МА –Ресей Федерациясының мемлекеттік архиві

Sources

CSA RK- Central State Archive of the Republic of Kazakhstan
SA RF- State Archive of the Russian Federation

Әдебиеттер тізімі

Абикенова, 2007 - *Абикенова К.* Телжан Шонанұлының қоғамдық-ағартушылық және ғылыми қызметі (1894-1938 жж.): 07.00.02 тарих ғыл. канд. ... дис. Алматы, 2007. 138 б.

Ахметжанова, 2018 - *Ахметжанова З.* Елдес Омарұлы шығармалары. Алматы: «Лұғат», 2018. 295 б.

Әбдіғалиұлы, 2017- *Әбдіғалиұлы Б.* Алаш әскері. 1918-1920 жж. Астана, 2017. 392 б.

Байдалы, 2018- *Байдалы Р.* Айдархан Тұрлыбаевтың өмірі және қоғамдық-саяси қызметі: 6D02300 филос. докт. (PhD) ... дис. Астана, 2018. 150б.

Брайнин, 1935- *Брайнин С.Х., Шафиро Ш.Я.* «Очерки по истории Алаш-Орды» - Москва: «Алма-ата», 1935. 145 б.

Дулатова, 1994 - *Дулатова Г.* Естелік – Аманат // Жұлдыз, Алматы, 1994. № 3-4, 205 б.

Жолдасбай, 2016- *Жолдасбай С., Ерланұлы Е.* Алаш айтқан асыл сөз- Алматы: Ел шежіре, 2016. 296 б.

Жұбаева, 2018- *Жұбаева О., Ахмет Ә.* Омарұлы Е. Үш томдық шығармалар жинағы. / Елдес Омарұлы.- Астана: «Алашорда» Т. 1-2018.400 б./ Т. 2-2018.408 б/ Т. 3-2018. 420 б

Жұртбай, 2008 - *Жұртбай Т.* Ұраным – алаш!.. (түрме әфсанасы). Бірінші кітап. Аматы: «Ел шежіре», 2008. 358 б.

Жұртбай, 2011 - *Жұртбай Т.* Ұраным – алаш!.. (түрме әфсанасы). Екінші кітап. Аматы: «Ел шежіре», 2011. 458 б.

Жұртбай, 2012 - *Жұртбай Т.* Ұраным – алаш!.. (түрме әфсанасы). Үшінші кітап. Аматы: «Ел шежіре», 2012. 458 б.

Козыбаева, 2019- *Козыбаева М.* Изучение судеб национальной интеллигенции в рамках реализации проекта «Великие имена великой степи»: Елдес Омаров // «Ұлы даланың ұлы есімдері: жастарды патриоттық тәрбиелеудің ғылыми-теориялық және зерттеу мәтініндегі практикалық қырлары» Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары. Алматы, 2019. 114-118 б.

- Кудерина-Насонова, 1994- *Кудерина-Насонова Т.Г., Кудерина Л.Д.* Недалекое прошлое. Москва, 1994. 296 с.
- Мартыненко, 1992- *Мартыненко Н.* «Алаш Орда: Сборник документов» - Алма-Ата: «Айкап», 1992. 195 с.
- Мектептегі, 1996- *Мектептегі А., С. Илиясықызы* Елдес Омарұлы // Жалын. 1996. №7-8. 201-215 б.
- Нұрпейісов, 1995- *Нұрпейісов К.* Алаш һәм Алашорда.- Алматы: Ататек, 1995. 256 б.
- Омаров, 1922- *Омаров Е.* Қазақ халқының тарихынан// Қазақ календары, Орынбор: Қазбас., 1922
- Омаров, 2022- *Омаров И.* Ученая деятельность А.Б. Байтурсынова. А. Байтұрсынұлы және Алаш. мақалалар жинағы. Халықаралық Түркі академиясы. Нұр-Сұлтан, 2022. 552 б.
- Оренбург окружной сотына...// Қазақ газеті, 1914. № 65
- Сейфулин, 2009- *Сейфулин С.* Тар жол, тайғақ кешу: роман-эссе, Алматы: «Жазушы», 2009. 432 б.
- Смағұлова, 2019- *Смағұлова С.* Елдес Омаров қазақ тарихы хақында // Өркениеттің қазығы-жазу: халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары, Алматы, 2019. 39-43 б.
- Тоқаев, 2021- *Тоқаев Қасым-Жомарт* Тәуелсіздік бәрінен қымбат// Егемен Қазақстан, № 2, 2021. 2 б.
- Tomohiko, 2000- *Tomohiko U.* The Geography of Civilizations: A Spatial Analysis of the Kazakh Intelligentsia's Activities, from the Mid-Nineteenth to the Early Twentieth Century (Kimitaka Matsuzato, ed., Regions: A Prism to View the Slavic-Eurasian World. - Sapporo, 2000. P. 70-99.
- Төлепбергел, 2017- *Төлепбергел Б.* Алаш Жолы: Публицистикалық зерттеулер мен мақалалар. Алматы: 2017. 240 б.
- Тілешов, 2014 - *Тілешов Е., Қамзабекұлы Д.* Алаш қозғалысы. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: Сардар, 2014. 528 б.
- Шаяхмет, 2011- *Шаяхмет А.* Тайбағар. Астана: Фолиант, 2011. 712 б.
- Шуақәев, 2017- *Шуақәев М., Шаяхмет А.* Шығармалары / Е.Омарұлы. Астана: Фолиант, 2017. 488 б.

References

- Abikenova, 2007-*Abikenova K.* Telzhan Shonanyuly's socio-pedagogical and scientific activity (1894-1938). Almaty, 2007. 138 p. (In Kaz.)
- Abdigaliuly, 2017- *Abdigaliuly B.* Alash army. 1918-1920. Astana, 2017. 392 p. (In Kaz.)
- Akhmetzhanova, 2018- *Akhmetzhanova Z.* Eldes Omaruly's works. Almaty: Lugat, 2018. 295 p. (In Kaz.)
- Baidaly, 2018- *Baidaly R.* Aidarkhan Turlybaev's life and sociopolitical activity. Astana, 2018. 150 p. (In Kaz.)
- Brainin, 1935- *Brainin S.X., Shafiro S.Y.* «Feature articles on the history of Alash-Orda». Moscow: Alma-ata, 1935. 145 p. (In Rus.)
- Dulatova, 1994-*Dulatova G.* Memoirs – Heritage. Zhuldyz Journal. Almaty, 1994. № 3-4, 205 p. (In Kaz.)
- Zholdasbai, 2016-*Zholdasbai S., Erlanuly E.* Alash wisdom. Almaty: El shezhire, 2016. 296 p. (In Kaz.)
- Zhurtbai, 2008-*Zhurtbai T.* My maxim is Alash. First edition. Amaty: El shezhire, 2008. 358 p. (In Kaz.)
- Zhurtbai, 2011-*Zhurtbai T.* My maxim is Alash. Second edition. Amaty: El shezhire, 2011. 458 p. (In Kaz.)
- Zhurtbai, 2012- *Zhurtbai T.* My maxim is Alash. Third edition. Amaty: El shezhire, 2012. 358 p. (In Kaz.)
- Kozybaeva, 2019- *Kozybaeva M.* Research on lives of the members of the national intelligentsia. «Great names of the Great steppe»: Eldes Omarov// «Great names of the Great steppe»: practical specifications of youth patriotic education within scientific-theoretical and analytical scope. International conference's scientific studies. Almaty, 2019. 114-118 pp. (In Rus.)
- Kuderina-Nasonova, 1994- *Kuderina-Nasonova T.G., Kuderina L.D.* Near past. Moscow, 1994. 296 p. (In Rus.)
- Martynenko, 1992- *Martynenko N.* «Alash Orda: Collection of documents». Alma-Ata: Aikap, 1992. 195 p. (In Rus.)
- Mekteptegi, 1996- *Mekteptegi A., S. Iliyaskyzy.* Eldes Omaruly. Zhalyn Journal. 1996. №7-8. 201-215 pp. (In Kaz.)
- Nurpeiisov, 1995- *Nurpeiisov K.* Alash ham Alashorda. Almaty: Atatek, 1995. 256 p. (In Kaz.)
- Zhubaeva, 2018- *Zhubaeva O., Akhmet A.* Omaruly E. Three volumes of essays collection/ Eldes Omaruly. Astana: Alashorda, T. 1, 2018. 400 p./ T. 2, 2018. 408 p./ T. 3, 2018. 420 p. (In Kaz.)
- Omarov, 1922- *Omarov E.* From the history of the Kazakh people // Kazakh Calendar journal. Orenburg: Kazbas, 1922 (In Kaz.)
- Omarov, 2022- *Omarov I. A.* Baitrusynuly and Alash. Collection of essays. International Turkic Academy. Nur-Sultan, 2022. 552 p. (In Kaz.)

- To Orenburg District court...// The Kazakh newspaper. № 65. June 8, 1914 (In Kaz.)
- Seifulin, 2009- *Seifulin S.* Tremendous Road. Essay. Almaty: «Zhazushy», 2009. 432 p. (In Kaz.)
- Smagulova, 2019- *Smagulova S.* Eldes Omarov in Kazakh history. International conference's scientific studies. Almaty, 2019. 39-43 pp. (In Kaz.)
- Tokaev, 2021- *Tokaev Kasym-Zhomart.* Independence is the most crucial// Egemen Kazakhstan. № 2. 2021. 2 p. (In Kaz.)
- Tolepbergen, 2017- *Tolepbergen B.* Alash Zholy. Journalistic research and articles. Almaty, 2017. 240 p. (In Kaz.)
- Tileshov, 2014- *Tileshov E., Kamzabekuly D.* Alash movement. Encyclopedic handbook. Almaty: Sardar, 2014. 528 p. (In Kaz.)
- Tomohiko, 2000- *Tomohiko U.* The Geography of Civilizations: A Spatial Analysis of the Kazakh Intelligentsia's Activities, from the Mid-Nineteenth to the Early Twentieth Century (Kimitaka Matsuzato, ed., Regions: A Prism to View the Slavic-Eurasian World. - Sapporo, 2000. 70-99 pp.
- Shayakhmet, 2011- *Shayakhmet A.* Taibagar. Astana: Foliant, 2011. 712 p. (In Kaz.)
- Shuakaev, 2017- *Shuakaev M., Shayakhmet A.* Essays/ E. Omaruly– Astana: Foliant, 2017. 488 p. (In Kaz.)

ОТАН ТАРИХЫ. 2023 № 26 (4)

ӘДІСНАМА / METHODOLOGY / МЕТОДОЛОГИЯ

Балтабаева К.Н., Жакишева С.А.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕПРЕССИИ КАЗАХСТАНСКИХ БЕЖЕНЦЕВ 20–30-Х ГГ.
XX ВЕКА И ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ.....670

Meldibekova Z.A.

DIGITALIZATION OF MODERN NATIONAL HISTORICAL SCIENCE 683

ТАРИХ / HISTORY / ИСТОРИЯ

Ногайбаева М.С., Көшімова А.О., Қыдыр Т.

АЛТЫН ОРДА ДӘУІРІНДЕГІ ДІНИ-ДИДАКТИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРДЫҢ
ДЕРЕКТІК МАҢЫЗЫ.....692

Қамбарбекова Ф.Ә., Қари Қ.А.

XIX ҒАСЫРДАҒЫ БҰХАРА ХАНЫНЫҢ ЕЛШІСІ ХАТШЫСЫНЫҢ
ЕСТЕЛІГІНДЕГІ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ МЕН ҚАЗАҚТАР.....704

Oterova G.E., Karimova A.E., Kussainov D.Zh.

THE SIGNIFICANCE OF THE DOCUMENTS OF THE SIBERIAN COMMITTEE
IN THE STUDY OF THE HISTORY OF KAZAKHSTAN OF THE XIX CENTURY.....718

Нұртазина Н.Д., Азмұханова А.М., Әкімбек Ж.А.

ТҮРКІСТАН ӨЛКЕСІНДЕГІ МҰСЫЛМАНДЫҚ МЕКЕМЕЛЕР МЕН ДІНБАСЫЛАРҒА
ҚАТЫСТЫ ИМПЕРИЯЛЫҚ ДОКТРИНАЛАР.....730

Нұрпейісова Э.Т., Әбіл Е.А., Ураков Д.Ж. (Узбекистан)

ЕЛДЕС ОМАРОВ: ТАРИХ ТОЛҚЫНЫНДАҒЫ ТҮЛҒА (ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ).....744

Харипова Р.Е.

МУЗЕЙНЫЙ ФОНД КАК ИСТОЧНИКОВАЯ ОСНОВА ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ И
КУЛЬТУРЫ (К ИСТОРИИ ФОРМИРОВАНИЯ ФОНДОВ ЦЕНТРАЛЬНОГО МУЗЕЯ
КАЗАХСТАНА).....755

Қожақұлы Ө., Асқар А.Г.

XX Ғ. БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ АУЫЛЫ: ЭКОНОМИКАЛЫҚ-САЯСИ АХУАЛДЫ ЖІКТЕУ,
ТАЛДАУ (СЫРДАРИЯ ОБЛЫСЫ МЫСАЛЫНДА).....767

Собисевич А.В. (Россия)

ОПЫТНАЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ СТАНЦИЯ КАРАГАНДИНСКОГО
ИСПРАВИТЕЛЬНОГО ТРУДОВОГО ЛАГЕРЯ.....779

Мамбетова Г.А., Мүмінов Ә.К. (Түркия)

ҚАЗАҚ МОЛДАЛАРЫНЫҢ XX ҒАСЫРДАҒЫ «АМАН ҚАЛУ» СТРАТЕГИЯСЫ
(ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАТЫС Өңірі).....792

Taspulatova K.K.

METHODS AND WAYS FOR CULTIVATING KAZAKHSTANI PATRIOTISM.....808

Маргулан А.С.

КОМПАРАТИВИСТСКИЙ АНАЛИЗ ЛОНДОНСКОГО И САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКОГО
СПИСКОВ «ТАВАРИХ-И ГУЗИДА-ЙИ НУСРАТ-НАМЕ» ПО ГЕНЕАЛОГИИ
ДЖУЧИДОВ.....817

Kuanbay O.

THE IMPACT OF THE GENRO COUNCIL OF ELDERS ON SHAPING MODERN JAPAN
(1889-1912).....832

Бәкір Ә.Қ., Құдайбергенова А.И., Тайман С.Т.

МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТ ЖОЛЫНДАҒЫ
КҮРЕСІНДЕГІ НЕГІЗГІ ТҰЖЫРЫМДАР.....846

АРХЕОЛОГИЯ / ЭТНОГРАФИЯ / ЭПИГРАФИКА

Рахимжанова С.Ж., Курманиязов И.С., Аккошкарлова Ж.Т.

ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ ИТОГИ ИЗУЧЕНИЯ КЕРАМИКИ СТОЯНКИ
ЖАЛҒЫЗ-АҒЫМ.....860

Нұрманова А.Ш.

ДЖУЧИДСКИЕ ПРАВИТЕЛИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА:
СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ЭПИГРАФИЧЕСКИХ И НАРРАТИВНЫХ
ИСТОЧНИКОВ.....870

Әжіғали С.Е., Әшім Б.Ә.

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН КЕШЕНДІ ЭТНОАРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ
2021 ЖЫЛҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІНІҢ КЕЙБІР НӘТИЖЕЛЕРІ.....883